

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ЛУЦЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ»
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет дошкільної освіти та музичного мистецтва
Кафедра музичного мистецтва

ДАРИНА ЧАМАХУД, ОКСАНА ЮРЧУК

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ
МУЗИЧНИХ ДИКТАНІВ

для здобувачів
освітньо-професійної програми Середня освіта (Музичне мистецтво)
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Луцьк, 2025

Розглянуто засіданні кафедри музичного мистецтва КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради (протокол №2 від 26.08.2025 р.)

Ухвалено науково-методичною радою КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради (протокол №1 від 28.08.2025 р.)

Рецензенти:

Новакович М. О. – доктор мистецтвознавства, професор кафедри музичної медієвістики та україністики Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка.

Зарицька А. А. – кандидат педагогічних наук, доцент, гарант ОПП Середня освіта (Музичне мистецтво) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, голова циклової комісії методики музичної освіти та вокально-хорової підготовки фахового педагогічного коледжу КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

Чамахуд Д. В., Юрчук О. М. Методичні рекомендації з організації та проведення музичних диктантів [Електронне видання] : методичні рекомендації для здобувачів освіти освітньо-професійної програми Середня освіта (Музичне мистецтво) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Луцьк : КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 2025. 29 с.

Методичні рекомендації з написання музичних диктантів містять навчально-методичні матеріали, спрямовані на формування та вдосконалення у здобувачів освіти навичок слухового аналізу, інтонаційного мислення та практичного запису музичного матеріалу. Зміст методичних матеріалів розкриває сутність музичного диктанту як важливого виду слухової діяльності, його мету, завдання та значення у системі музично-теоретичної підготовки, а також охоплює основні форми й різновиди музичних диктантів, методи їх запису та підготовчі форми роботи.

Методичні рекомендації мають практичну спрямованість і можуть використовуватися викладачами та здобувачами освіти мистецьких факультетів/відділень закладів вищої освіти під час проведення практичних і індивідуальних занять із сольфеджіо, підготовки до виконання музичних диктантів та організації самостійної навчальної діяльності здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Середня освіта (Музичне мистецтво)».

© Чамахуд Д. В., Юрчук О. М.

© КЗВО «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПРОГРАМНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗГІДНО ОПП.....	6
МУЗИЧНИЙ ДИКТАНТ ЯК ВИД СЛУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	10
ОСНОВНІ ФОРМИ ТА РІЗНОВИДИ МУЗИЧНИХ ДИКТАНТІВ	14
МЕТОДИ ЗАПИСУ МУЗИЧНОГО ДИКТАНТУ	17
ПІДГОТОВЧІ ФОРМИ РОБОТИ НАД МУЗИЧНИМ ДИКТАНТОМ.....	21
ОНЛАЙН-ІНСТРУМЕНТИ ТА МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ ЯК ТРЕНАЖЕРИ МУЗИЧНОГО СЛУХУ	24
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	27

ВСТУП

Сучасний етап розвитку мистецької освіти в Україні характеризується орієнтацією на компетентнісний підхід, інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь, а також підвищення ролі слухового, аналітичного та творчого компонентів у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. В умовах реалізації освітньо-професійної програми «Середня освіта (Музичне мистецтво)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти особливої актуальності набуває вдосконалення методичного забезпечення освітніх компонентів музично-теоретичного циклу, спрямованих на формування цілісного музичного мислення та професійного слуху здобувачів освіти.

Одним із ключових і водночас найбільш складних видів навчальної діяльності в курсі сольфеджіо є музичний диктант. Саме він виступає інтегративною формою роботи, що поєднує розвиток ладового, мелодичного, ритмічного та гармонічного слуху, музичної пам'яті, уваги, аналітичного мислення та навичок нотного запису. Уміння грамотно й усвідомлено записувати музичний матеріал на слух є важливим показником рівня музично-теоретичної підготовки здобувачів освіти та необхідною складовою професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Практика викладання сольфеджіо у закладах вищої освіти засвідчує, що ефективність роботи над музичними диктантами значною мірою залежить від методично виваженої організації навчального процесу, послідовності та системності застосування різних форм і методів роботи, а також урахування індивідуальних особливостей і рівня підготовки здобувачів освіти. Нерідко труднощі, що виникають під час написання диктантів, пов'язані не лише з недостатнім розвитком слухових умінь, а й із браком сформованих навичок слухового аналізу, внутрішнього інтонування, логічного осмислення музичної структури та алгоритму фіксації почутого матеріалу.

У цьому контексті особливої значущості набуває розроблення спеціалізованих методичних рекомендацій, спрямованих на систематизацію

підходів до організації та проведення музичних диктантів у курсі сольфеджіо. Методичні рекомендації з організації та проведення музичних диктантів покликані окреслити місце диктанту в системі музично-теоретичної підготовки, розкрити його педагогічний потенціал, визначити мету, завдання та принципи роботи над різними видами диктантів, а також запропонувати ефективні методи й прийоми підготовки здобувачів освіти до їх виконання.

У методичних рекомендаціях акцентується увага на музичному диктанті як особливому виді слухової діяльності, що формує здатність до активного й усвідомленого слухання музики, розвитку внутрішнього слуху та музичного мислення. Розглядаються різні методи запису музичного диктанту, підготовчі форми роботи, спрямовані на поетапне ускладнення навчальних завдань, а також основні форми й різновиди диктантів, які можуть використовуватися залежно від навчальних цілей, змісту освітнього компонента та рівня підготовки здобувачів освіти.

Методичні рекомендації розроблено з урахуванням вимог освітньо-професійної програми, програмних компетентностей і результатів навчання, а також сучасних підходів до організації освітнього процесу у вищій мистецько-педагогічній освіті. Запропонований матеріал сприяє системному й послідовному формуванню навичок написання музичних диктантів, забезпечує взаємозв'язок між слуховими уявленнями, теоретичними знаннями та практичним нотним записом, а також створює умови для розвитку самостійності й відповідальності здобувачів освіти у процесі навчання.

Методичні рекомендації мають навчально-методичне та практичне спрямування і можуть бути використані викладачами та здобувачами освіти мистецьких факультетів/відділень закладів вищої освіти під час проведення практичних та індивідуальних занять із сольфеджіо, організації самостійної роботи, підготовки до поточного й підсумкового контролю, а також у подальшій професійній діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва.

ПРОГРАМНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗГІДНО ОПП

Організація і проведення музичних диктантів у курсі сольфеджіо спрямована на формування у здобувачів вищої освіти системи програмних компетентностей, визначених освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Музичне мистецтво)». Зміст орієнтований на розвиток професійного музичного слуху, інтонаційного та аналітичного мислення, музичної пам'яті й навичок нотного фіксування музичного матеріалу як важливих складових фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

У процесі опанування написання музичних диктантів здобувачі освіти набувають здатності до усвідомленого слухового сприйняття, аналізу й відтворення музичного матеріалу, застосування музично-теоретичних знань у практичній діяльності, а також використання різних методів і форм роботи з музичним диктантом у педагогічній практиці. Сформовані програмні компетентності забезпечують інтеграцію теоретичної та практичної підготовки й створюють підґрунтя для ефективної організації освітнього процесу з музичного мистецтва в закладах загальної середньої та мистецької освіти.

Здобувачі освіти повинні оволодіти системою програмних компетентностей:

Інтегральна компетентність:

ІК-1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі середньої освіти у процесі навчання основ мистецтва, художньої культури, теорії і практики художньо-творчого розвитку учнів, що передбачає застосування теорій та методів освітніх наук і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в основній (базовій) середній школі.

Загальні компетентності:

ЗК-6. Здатність до пошуку інформації, її аналізу та критичного оцінювання.

- ЗК-7. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.
- ЗК-9. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації на основі креативності і підприємливості, генерувати нові ідеї, виявляти розв'язувати професійні проблеми.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

- СК-1. Здатність моделювати зміст освіти відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів, визначених державними стандартами освіти.
- СК-4. Здатність добирати і використовувати сучасні й ефективні методики і технології навчання, виховання й розвитку учнів для проведення уроків та позакласних заходів з музичного мистецтва у закладах загальної середньої освіти, в тому числі за умов дистанційного та змішаного навчання.
- СК-5. Здатність ефективно використовувати наявні та створювати нові цифрові освітні ресурси у процесі викладання музичного мистецтва.
- СК-9. Здатність здійснювати власний професійний розвиток, отримувати підтримку від колег та підтримувати їх у професійному розвитку, аналізувати власну педагогічну діяльність та її результати.
- СК-10. Здатність використовувати музикознавчі, музично-педагогічні, культурологічні знання та сучасну термінологію для аналізу, інтерпретації й структурування навчального матеріалу з музичного мистецтва.
- СК-12. Здатність до перенесення системи фахових знань у площину навчального предмету «Музичне мистецтво» та інтегрованого курсу «Мистецтво».

Програмні результати навчання за ОПП:

- ПРН-1. Демонструвати академічні знання з музичного мистецтва, володіти методиками і технологіями моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів.

- ПРН-7. Знати музичну термінологію, розуміти основні концепції, теорії та загальну структуру музикознавчих наук.
- ПРН-11. Інтегрувати професійні вміння гри, співу, диригування, музичного сприймання, запам'ятовування та інтерпретації музичних творів; виявляти артистизм, самоконтроль і виконавську надійність.
- ПРН-17. Застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні та цифрові технології у професійній діяльності з дотриманням принципів академічної доброчесності, авторського права та цифрової безпеки.
- ПРН-20. Аналізувати власну педагогічну діяльність і її результати, здійснювати безперервний професійний розвиток, отримувати та надавати колегіальну підтримку у професійному зростанні.

Результати навчання за освітнім компонентом

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі освіти повинні:

знати:

- види музичних диктантів, їхні структурні особливості та методику виконання;
- специфіку мелодичних, ритмічних та гармонічних диктантів різного рівня складності;
- можливості застосування різних типів диктантів (усний, ритмічний, графічний, з попереднім аналізом, по пам'яті, з помилками, з пропусками, регістровий, ескізний, тембровий, з акомпанементом тощо);

вміти:

- писати мелодичні, ритмічні та гармонічні диктанти різних рівнів складності;
- здійснювати підбір знайомих мелодій на слух із подальшим нотним записом;
- виконувати самодиктант (запис знайомої мелодії по пам'яті без підбору на інструменті);
- точно записувати мелодії пісень, попередньо вивчених із текстом;

- працювати із зоровим диктантом та диктантом з налаштуванням (у заданій і довільній тональності);
- впевнено виконувати показові диктанти, «диктанти-хвилинки» («диктанти-блискавки»), диктанти з варіантами та з доскладанням;
- систематизувати та застосовувати набуті слухові, інтонаційні й аналітичні навички у професійній діяльності.

МУЗИЧНИЙ ДИКТАНТ ЯК ВИД СЛУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Однією з головних проблем навчання музикантів є розвиток музичного слуху до професійного рівня. Добре розвинений внутрішній слух має велике значення для музикантів. Він розширює можливості читання з листа, прискорює заучування напам'ять, підвищує самоконтроль над виконанням музики. Однією з форм роботи сольфеджіо, яка розвиває пам'ять здобувачів освіти, їх уважність і швидкість сприйняття музичних явищ є музичний диктант.

Музичний диктант концентрує в собі ладові, інтонаційні, метроритмічні труднощі, виховує слухову пам'ять, організує увагу, тренує важливий навик уловлювання та усвідомлення всіх сторін мелодики, розвиває здатність розбиратися в почутому, тобто виробляти слуховий аналіз. Супроводжуючи музиканта упродовж усіх років його навчання, будучи не просто обов'язковою складовою уроку сольфеджіо, а його кульмінацією, диктант – один з найбільш важливих розділів практичної роботи. Досить часто, прекрасно граючи на інструменті, добре інтонуючи, музиканти справляються з ритмічними труднощами, навіть володіють абсолютним слухом, проте «диктанти не пишуть».

Навик написання музичного диктанту залежить від багатьох обставин:

- від систематичної і свідомої роботи на заняттях;
- від кількісних показників;
- від володіння інструментом і його специфіки;
- від розумових здібностей дітей, їх психофізіологічного стану, ступеня музичної обдарованості;
- вміння логічно мислити;
- індивідуального уваги педагога до кожної дитини.

Проблема диктанту серйозна. Успіх, як показує педагогічний досвід, може забезпечити тільки тривала і планомірна, постійна і наполеглива, послідовна в розумінні системи і в сенсі регулярності робота. Тема є досить

актуальною, так як саме музичний диктант викликає в здобувачів освіти найбільшу кількість труднощів, страх і негативне ставлення до предмету.

Музичний диктант (від лат. Dikto – диктую, повторюю) – це форма слухового письма, що полягає в записі почутої музики (мелодії, ритму або гармонії) у нотах. Це не лише технічна вправа, а важливий компонент музичного мислення та професійної підготовки музиканта.

Мета музичного диктанту – формування у здобувачів освіти цілісного комплексу інтонаційно-слухових, ритмічних, гармонічних та аналітичних навичок шляхом практичного опанування різних видів музичних диктантів; розвиток внутрішнього слуху, музичної пам'яті, творчої уяви й аналітичного мислення як основи професійної музично-педагогічної, виконавської та дослідницької діяльності.

Завдання музичного диктанту:

- 1. Розвиток музичного слуху** – диктанти допомагають тренувати мелодичний, гармонічний і ритмічний слух, що важливо для розпізнавання звуків, акордів та інтервалів на слух.
- 2. Поліпшення музичної пам'яті** – під час запису почутого музикант вчиться утримувати у пам'яті музичні фрази, що допомагає як у виконанні, так і в композиції.
- 3. Розуміння нотної грамоти** – диктанти сприяють швидкому і точному запису музичних ідей, що є важливим для композиторів, аранжувальників і виконавців.
- 4. Покращення інтонації та виконавської майстерності** – вокалісти та інструменталісти, які добре володіють уміннями писати диктанти, краще інтонують і швидше запам'ятовують нові твори.
- 5. Допомагає у створенні власної музики** – якщо музикант чує мелодію в голові, навички диктанту допомагають швидко зафіксувати її в нотах.
- 6. Підготовка до професійної діяльності** – у багатьох музичних професіях (композитор, диригент, педагог, аранжувальник) необхідність розшифровувати музику на слух є ключовим умінням.

Отже, написання музичних диктантів – це не просто академічна вправа, а реальний інструмент для розвитку слухового сприйняття і музичного мислення.

Види слуху, що залучаються при диктанті:

Зовнішній слух – сприймання звуків із навколишнього середовища.

До зовнішнього слуху відносяться добре розвинений слух і достатній запас теоретичних знань. Щоб ясно і абсолютно конкретно проаналізувати те, що чуєш, недостатньо усвідомити закономірності музичної мови даного уривка, треба вміти грамотно, на основі отриманих теоретичних знань, записати цю музику. У роботі над записом музики встановлення такого зв'язку є першочерговим завданням.

Внутрішній слух – здатність уявити звук подумки, без його фактичного звучання.

Музична пам'ять – утримання в свідомості інтонацій, ритмів, структур. Внутрішній слух і музична пам'ять тісно пов'язані між собою і часто розглядаються як одне і те ж саме. Але насправді це дві різні сторони музичних здібностей здобувача освіти.

Музична пам'ять проявляється через внутрішній слух. Багато авторів підручників із сольфеджіо відзначають, що виховання слуху майбутнього музиканта-професіонала – це, перш за все, всеохоплюючий розвиток музичної пам'яті. Таким чином, музична пам'ять – не просто здатність запам'ятовування мелодії, гармонічного супроводу музичного уривка в цілому, а пам'ять аналітична, тобто запам'ятовування і водночас розуміння структури горизонталі й вертикалі: мелодії, музичної форми, будови, розташування і функцій акордів, їх взаємозв'язку, особливостей фактури та голосоведіння, тих елементів, які зазвичай виявляються при зоровому аналізі нотного тексту.

Інтонаційне мислення – розуміння логіки інтонаційного розвитку.

Написання музичних диктантів – це важливий навик для музиканта, оскільки він розвиває **слух, пам'ять і загальну музичну грамотність**. Ось основні причини, для чого це потрібно:

- єднає сольфеджіо, теорію музики та виконавську практику;
- є універсальним інструментом для перевірки рівня слухових умінь;
- сприяє розвитку гнучкого, інтуїтивного мислення у музиці;
- практичне закріплення теоретичних понять і того досвіду, який накопичений в результаті практичної музичної діяльності здобувача. Багато помилок говорять про практичне невміння записати музику, про невміння застосувати свої знання на практиці. І в цьому відношенні письмові роботи (диктант) є корисною формою для закріплення теоретичних знань і практичних умінь.

Тут, перш за все, дуже важливий тісний зв'язок між музично-теоретичними предметами (елементарна теорія музики, гармонія, аналіз) і сольфеджіо. Безсумнівно, що слухове опрацювання теоретичних понять здійснюється у всіх формах роботи з сольфеджіо, тобто у співі інтонаційних вправ, аналізі на слух, читанні з листа. Але саме форма диктанту, як найбільш самостійна і та, що потребує повної конкретності в аналізі почутого, особливо корисна для закріплення тих чи інших теоретичних понять.

Вельми важливим є і той факт, що в диктанті потрібно не тільки усвідомити почуте, але і вміти його передати в записі. В практиці ми часто зустрічаємось із тим, що здобувач освіти володіє прекрасним слухом і дійсно чує все в даному прикладі, може назвати ноти, гармонію, окремі акорди, але не вміє їх записати.

ОСНОВНІ ФОРМИ ТА РІЗНОВИДИ МУЗИЧНИХ ДИКТАНТІВ

Запис музичного диктанту являє собою складний психофізичний процес. Він включає в себе слухове охоплення цілісного звучання музичного твору, запам'ятовування, усвідомлення і осмислення цього матеріалу, а також грамотного нотного запису. Тому процес роботи над диктантом складається з цілого ланцюжка елементів психологічної обробки музичного матеріалу. Природно, що здобувачі освіти не відразу можуть набути навички оволодіння цим складним процесом, тому потрібна посилена, цілеспрямована і глибоко продумана робота для подолання всіх цих труднощів. Вирішити цю проблему можна тільки тоді, коли педагог володіє різними формами диктанту.

Класифікація музичних диктантів може бути різноманітною, їх розділяють: за складністю, кількістю голосів, жанрово-стильовими ознаками, специфікою слухового сприймання.

Серед основних типів виділяють такі:

Усний диктант. У коротких фразах визначається лад, висота, метр, тривалості, складові мелодії (секвенції, стрибки, повтори). Мелодія співається з назвою звуків. Цей вид диктанту відпрацьовує навик запам'ятовування, швидкість реакції, увагу. Він часто використовується на початковому етапі роботи і зручний тим, що займає мало часу.

Ритмічний диктант. Записується ритмічний малюнок мелодії. Супроводжує вивчення кожної нової ритмічної групи тривалостей.

Графічний диктант. Вказується тільки напрямок мелодії.

Диктант по пам'яті. Записується з одного-трьох разів. Повинен мати яскраву мелодію, що запам'ятовується.

Диктант із попереднім аналізом. Після перших двох програвань педагог детально розбирає пропонований приклад. Встановивши темп, розмір, тональність, структуру мелодії, педагог звертає увагу здобувачів освіти на окремі особливості прикладу: пояснює деякі інтонаційні звороти, ритмічні фігури, програє або наспівує їх. Після такого аналізу диктант програється

знову, і здобувачі приступають до самостійної запису. Ця форма диктанту дуже зручна при засвоєнні будь-яких нових труднощів у диктанті: нової ритмічної фігури або появи альтерованих звуків тощо.

Диктант з помилками. Почути, знайти неточності в написаній на дошці мелодії і виправити.

Диктант «з пропусками». На дошці виписується диктант, у якому залишені порожні окремі такти, здобувачі повинні вписати в них пропущені частини мелодії.

Диктант з варіантами. На дошці повністю виписується нескладна мелодія, яка сольфеджується всією групою. Потім викладач грає мелодію, змінюючи ритм або окремі інтонації. Здобувачі повинні самостійно записати запропонований варіант.

Регістровий диктант. Представляє чималу складність в залежності від специфіки спеціальності. Рекомендується ще на першому курсі почати записувати диктанти в басовому ключі, що в подальшому полегшить написання двоголосся.

Тембровий диктант. У зв'язку з можливістю використовувати у практиці наявність різних технічних засобів, викладач на занятті може пропонувати запис диктантів у різних тембрових звучаннях (для одноголосних і, особливо, для двоголосних і багатоголосих диктантів). Це надзвичайно збагачує слух здобувачів, їх загально-музичний розвиток і сприяє розвитку тембрового слуху.

«Диктант-хвилинка» або «диктант-блискавка». Диктант програється два-три рази, здобувачі проспівують мелодію і записують те, що встигли запам'ятати.

Диктант з акомпанементом. Всі різновиди одноголосого диктанту, як і всілякі творчі завдання, які є його своєрідним варіантом, сприяють набуттю більшої гнучкості і впевненості в записуванні диктанту взагалі. Однак слід зазначити, що жодна з перелічених форм не повинна замінювати традиційний диктант, написання якого є обов'язковим на кожному занятті. В іншому

випадку цілий ряд навичок, надбаних раніше, може втратитися. Завдання викладача – навчити записувати почуту мелодію, тому контрольний диктант може бути не більше одного-двох разів за змістовий модуль.

Дидактичний диктант. Містить будь-яку специфічну складність. Запис однієї з декількох заздалегідь вивчених напам'ять мелодій.

Ескізний диктант, по частинах. Потрібно записати певні фрагменти звукової мелодії. Допомогає починати роботу з різних місць у звичайному диктанті й застосовується при записі складних і довгих мелодій. При використанні цього прийому здобувачам можна рекомендувати розділити нотоносець на відповідне число тактів і потім вписувати в них окремі частини мелодії. При цьому викладач має спочатку вказати, в якому порядку записувати фрагменти: спершу – каденції, потім початок першої та другої фраз і т.д.

Підбір знайомих мелодій з подальшим записом. Спочатку мелодія підбирається на інструменті, а потім записується нотами.

Запис знайомих мелодій по пам'яті без підбору на інструменті або самодиктант. Використовується в якості перевірки самостійності здобувача освіти в записі мелодій, а також як форма домашньої роботи. Звичайно, ця форма не замінить диктанту, так як тут відсутня необхідність охопити і запам'ятати нову мелодію, тобто не тренується музична пам'ять здобувача. Але для роботи над записом на основі внутрішнього слуху це дуже вдалий прийом.

Зоровий диктант. Запис по пам'яті проспіваної про себе мелодії з підручника.

Диктант показовий. Мета і завдання цієї форми роботи – показати здобувачам процес запису. Диктант проводиться самим викладачем або ж може бути доручений комусь зі здобувачів. Запис ведеться на дошці, весь процес усвідомлення почутого пояснюється покроково. Така форма зручна і корисна при засвоєнні нових труднощів, при знайомстві викладача з новою групою здобувачів, оскільки дає можливість установити загальну для всіх методику процесу запису.

МЕТОДИ ЗАПИСУ МУЗИЧНОГО ДИКТАНТУ

Уміння записувати музичний диктант – це сформований навик, що потребує тривалого процесу. Зазвичай, після ознайомлення з музичним диктантом і перед тим, як приступити до запису, грається «налаштування». Її форми можуть бути різні:

- а) вся група співає тоніку і потім ряд інтонаційних комплексів;
- б) викладач грає на фортепіано каденцію;
- в) викладач грає тільки тонічний тризвук.

Чим більш підготовлена і розвинена група, тим менше повинна бути закріплена звучанням тональність. В кінцевому підсумку здобувачі, прослухавши музику, повинні самі подумки налаштуватися.

Після налаштування встановлюється тональність. Її може назвати викладач, хто-небудь зі здобувачів або вся група. У процесі занять із сольфеджіо слід розвивати у здобувачів почуття забарвлення тональності, вчити їх визначати висоту тональності, використовуючи при цьому накопичений слуховий досвід.

Час від часу слід грати диктанти без визначення тональності, запропонувавши кожному записати її в тій тональності, яку визначено самостійно. Звичайно, перевірка таких диктантів може бути тільки індивідуальна, а не загальногрупова. Після перевірки викладач повинен повідомити, в якій тональності виконувався диктант, і запропонувати всім транспонувати свій запис в потрібну тональність.

В музичній практиці існують різні **методи запису музичного диктанту:**

1. Запис одразу за програванням. Полягає в тому, що викладач пропонує записувати ноти в процесі прослуховування музичного диктанту. Цей спосіб, безумовно, легший і ніби дає кращі результати, але з точки зору музичного слуху в ньому є ряд недоліків:

- уповільнений темп гри, штучне підкреслення кожного звуку, спотворення ритмічного малюнку;

- спотворення характеру мелодії;
- здобувачі не охоплюють свідомістю мелодію в цілому, не відчують її форму;
- не почувши звук, здобувач змушений припинити запис і чекати чергового програвання.

2. Запис диктанту по пам'яті. Здобувачі спочатку повинні запам'ятати мелодію, а потім записувати її по пам'яті. Цей метод дозволяє викладачеві грати виразно, повністю зберігати художній образ мелодії, завдяки чому легше її запам'ятати, ясно відчувши характер, форму, ритм. При записі здобувач не чекає програвання педагога, щоб перевірити себе, а може самостійно проспівати мелодію. Такий метод розвиває пам'ять, дозволяє накопичувати великий музичний досвід. Кожна мелодія, сприйнята слухом, при записі закріплюється ще й зоровим контактом-контролем.

Навіть за умови того, що здобувачі навчилися розбиратися в почутому, осмислювати пропоновану їм мелодію, питання прийомів запису диктанту не може бути другорядним. Це питання вирішується в залежності від індивідуальних особливостей музичного слуху й пам'яті.

Вже при перших завданнях самостійного написання мелодії кожен здобувач довільно, несвідомо вибирає свій, найбільш зручний йому спосіб запису. Одні починають відразу фіксувати звуки під час виконання, хоча ніхто їх цьому не вчив. Інші, за власною ініціативою, ділять простір нотного стану на чотири такти і вписують в них звороти, що запам'яталися, заповнюючи, як правило, в першу чергу кінець і початок. Хтось запам'ятовує відразу звуковисотну сторону і, після програвання, по пам'яті записує всі ноти, а потім оформляє ритмічно. Хтось також пише по пам'яті, але такт за тактом, оформляючи все відразу. Кожен із них зіткнеться з труднощами в майбутньому.

Напевно, найдоцільнішою слід визнати ту техніку запису, при якій здобувач працює, не втрачаючи часу. Її можна назвати комбінованою. Не виключайте можливості запису під час виконання, якщо це не йде на шкоду сприйняття цілого. Але диктант краще записувати частинами, нарисами, з

порожніми проміжками, фіксуючи опорні звуки, частково записуючи ритмічний малюнок. Це допоможе усвідомити звуковисотні співвідношення в подальшому і заповнити «білі плями» по пам'яті.

Важливі моменти при записі диктантів:

- звертати увагу на закономірності будови при аналізі мелодії;
- писати диктанти по пам'яті з трьох разів;
- включати в роботу ритмічні диктанти, що допоможуть записати ритмічний малюнок в тих місцях, де важко запам'ятовується мелодія;
- ладове та інтервальне сприйняття відносин між ступенями має бути одночасним, але перше завжди є найнадійнішою перевіркою точності визначення того чи іншого звуку;
- особливу увагу звертати на нестійкі звуки, взяті стрибком.

Види слухового сприймання:

1. Слухове сприймання як багаторівневий процес

- Включає сенсорне (фізіологічне) сприймання звуку.
- Осмислення ритму, мелодії, гармонії.
- Розуміння логіки музичної побудови.

2. Основні типи слухового сприймання:

1) мелодичне сприйняття:

- сприймання послідовності звуків;
- зосередженість на висоті, інтервалах, напрямку мелодії;
- використовується в написанні одноголосних диктантів;

2) ритмічне сприйняття:

- аналіз часової організації музики;
- усвідомлення метричних одиниць, акцентів, тривалостей;
- основне в ритмічних диктантах і складних поліметричних фрагментах;

3) гармонічне сприйняття:

- одночасне сприймання кількох звуків (акордів);
- вміння ідентифікувати гармонічні функції, співвідношення акордів;

- важливе в роботі з багатоголоссям.

3. Інтегративний підхід

- У практиці часто поєднуються всі типи слухання.
- Залежно від контексту диктанту активізується той чи інший тип сприймання.
- Успішне слухання передбачає автоматизацію деяких процесів.

Основні труднощі в роботі з диктантами:

1. *Слухові труднощі:*

- невміння визначити висоту звуків;
- помилки в ритмічному сприйманні;
- труднощі з інтонуванням.

2. *Психологічні труднощі:*

- хвилювання, втрата концентрації;
- обмежений час на запис;
- відсутність навичок саморегуляції.

3. *Технічні труднощі:*

- незнання нотної грамоти;
- недостатній темп письма;
- уповільнена моторика.

Методи подолання труднощів:

- Регулярна слухова практика.
- Робота з тренажерами і аудіо архівами.
- Написання диктантів різного типу (від простих до ускладнених).
- Використання графічних та мнемотехнічних схем.

ПІДГОТОВЧІ ФОРМИ РОБОТИ НАД МУЗИЧНИМ ДИКТАНТОМ

Музичний слух є складним психофізіологічним явищем, що базується на поєднанні фізіологічних процесів слухового аналізатора та когнітивних механізмів пам'яті, уваги й мислення. Саме завдяки йому стає можливим не лише сприйняття, а й відтворення музики.

Виділяють кілька ключових складових музичного слуху:

Внутрішній слух – здатність уявляти звук подумки, без його фактичного звучання. Це вміння дозволяє здобувачу утримувати мелодію в пам'яті, відтворювати її подумки й готуватися до письмового диктанту.

Відчуття висоти – уміння диференціювати звуки за висотою, впізнавати тоніку й домінанту, визначати стійкі та нестійкі ступені.

Ритмічне чуття – здатність сприймати й точно відтворювати метр і ритм, утримувати пульсацію, розрізняти тривалості.

Ладове чуття – усвідомлення характеру ладу (мажор, мінор, модальні структури) та інтонаційних закономірностей.

Інтервальна інтонація – розпізнавання інтервалів (чистих, малих, великих, збільшених, зменшених), що є базою як для гармонічного, так і для мелодичного мислення.

Для розвитку слухових навичок застосовуються **спеціальні вправи:**

- вправи на розпізнавання інтервалів (з подальшим інтонуванням);
- вправи на повторення й відтворення ритмічних моделей;
- вправи з короткими мотивами (запам'ятати й відтворити після одного-двох прослуховувань).

Таким чином, цілеспрямоване формування слухових навичок дозволяє здобувачам виробити стійку основу для роботи з будь-яким видом диктанту.

Запис диктанту неможливий без попереднього аналізу, який є своєрідним «ключем» до правильного сприйняття й осмислення мелодії. Перед тим, як розпочати слухання, здобувач освіти повинен визначити:

- **тональність** (орієнтація на ключові знаки й ладовий центр);

- **розмір і метр** (виявлення пульсації й акцентів);
- **характер мелодії** (спокійна, маршова, танцювальна тощо);
- **структурні особливості** (фразування, повтори, секвенції, контрастні інтонації).

Диктант – це не лише перевірка слухових навичок, але й уміння правильно організувати процес слухання. Одним із ефективних способів є **техніка фрагментарного прослуховування**, коли мелодія ділиться на невеликі частини (2–4 такти), які послідовно опрацьовуються.

Фрагментарність дає змогу:

- зменшити навантаження на слухову пам'ять;
- уважніше зосередитися на інтонаційних деталях;
- зберегти відчуття цілісності твору після з'єднання частин.

Алгоритм підготовки до письма диктанту може виглядати так:

- 1. Налаштування** – спів гами або арпеджіо тоніки й домінанти.
- 2. Визначення інтонаційної моделі** – слухове виділення характерних мотивів.
- 3. Фіксація ключових опор** – нотування тоніки, метричних акцентів, ритмічних остинато.
- 4. Письмо** – поступовий запис мелодії у поєднанні з внутрішнім інтонуванням.

Цей алгоритм дисциплінує процес слухання і робить роботу з диктантом більш свідомою та ефективною.

Внутрішній слух – основа музичного мислення. Це здатність чути музику «про себе», навіть якщо вона реально не звучить. У роботі над диктантом внутрішній слух допомагає:

- відтворювати мелодію подумки після прослуховування;
- утримувати звуковий образ у пам'яті;
- зіставляти почуте з уже відомими інтонаціями.

Інтонаційна уява – більш широкий процес, який включає поєднання слухових, голосових і моторних відчуттів. Вона проявляється у співі по нотах, у «мовленні» музикою, у внутрішньому переживанні інтонації.

Розвиток внутрішнього слуху й інтонаційної уяви відбувається через:

- спів по нотах без інструментального супроводу;
- зорові диктанти;
- вправи на відтворення мелодій по пам'яті через певний час;
- диктанти «в уяві», коли слухання поєднується з мисленням повторенням.

ОНЛАЙН-ІНСТРУМЕНТИ ТА МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ ЯК ТРЕНАЖЕРИ МУЗИЧНОГО СЛУХУ

Сучасні цифрові технології відкривають широкі можливості для організації самостійної та індивідуальної роботи здобувачів освіти над розвитком музичного слуху, інтонаційного мислення й нотної грамотності. Онлайн-інструменти та мобільні застосунки можуть ефективно доповнювати традиційні форми роботи з музичним диктантом, сприяючи регулярності тренувань, підвищенню мотивації та усвідомленому опануванню музично-теоретичного матеріалу. Використання таких ресурсів дозволяє організувати навчання у зручному форматі, забезпечуючи можливість роботи в індивідуальному темпі та в будь-який час.

Мобільні додатки перетворюють процес розвитку музичного слуху на інтерактивну діяльність із чітко структурованими вправами, елементами гри та системою поступового ускладнення завдань. Вони сприяють формуванню навичок швидкої слухової реакції, точного інтонування, розпізнавання інтервалів, акордів, ритмічних формул і ладових моделей, а також розвитку зорово-слухових асоціацій. До найбільш поширених і педагогічно доцільних тренажерів належать:

- **Music Crab** – спрямований на розвиток швидкого читання нотного тексту, зорової уваги та миттєвої реакції на зміну нотної інформації;
- **Perfect Ear** – комплексний тренажер музичного слуху, що охоплює вправи на інтервали, акорди, ритмічні структури, ладо-тональні моделі та елементи гармонічного слуху;
- **Vivace: Learn to Read Music** – орієнтований на формування навичок нотної грамотності та читання з листа через систему послідовних вправ;
- **Sight Sing Melodies Now** – допомагає відпрацьовувати навички сольфеджування, контролюючи точність інтонування під час співу з нот;
- **Sight** – розвиває зорову пам'ять і здатність до швидкого орієнтування в нотному матеріалі.

Застосування онлайн-інструментів і мобільних додатків має низку педагогічних переваг, зокрема інтерактивність і миттєвий зворотний зв'язок, можливість адаптації складності завдань до рівня підготовки здобувачів освіти, а також підвищення мотивації через ігрові елементи та систему досягнень. Водночас ці ресурси не замінюють традиційних форм роботи з музичним диктантом, а виконують допоміжну функцію, слугуючи ефективним засобом закріплення навчального матеріалу, самоконтролю та підготовки до аудиторних занять.

Доцільним доповненням мобільних застосунків у процесі розвитку музичного слуху та підготовки до написання музичних диктантів є використання **спеціалізованих інтерактивних онлайн-платформ**. Такі ресурси поєднують елементи тестування, тренувальних вправ і слухового аналізу, що дозволяє ефективно організувати як аудиторну, так і позааудиторну роботу здобувачів освіти.

Зокрема, платформа «Музичні диктанти» (ресурс на освітньому порталі *Всеосвіта* <https://vseosvita.ua/test/go-settings?code=txy652>) надає можливість виконання слухових завдань у форматі онлайн-тестів. Вона може використовуватися для поточного контролю знань, самоперевірки та закріплення навичок нотного запису мелодій різного рівня складності. Формат роботи з такими диктантами сприяє розвитку концентрації слухової уваги, музичної пам'яті та швидкості нотного мислення.

Інтерактивні **диктанти-пазли**, представлені у форматі відеоматеріалів <https://youtu.be/7Qs-oenaJSQ?si=WXu0zX3Uy5gcIn2L>, пропонують нетрадиційний підхід до роботи з музичним матеріалом. Вони передбачають складання мелодії з окремих елементів, що активізує аналітичне мислення, розвиває внутрішній слух і допомагає усвідомити логіку мелодичного руху. Така форма роботи є особливо ефективною на етапі підготовки до класичного нотного диктанту, оскільки поєднує слуховий аналіз із візуальним сприйняттям.

Вагоме місце серед онлайн-ресурсів займає платформа **musictheory.net** <https://www.musictheory.net/>, яка містить структуровані онлайн-уроки та вправи з теорії музики. Вона дозволяє системно опрацьовувати елементи музичної мови, поєднуючи теоретичні пояснення з практичними слуховими й аналітичними завданнями. Особливо корисними є вправи на розпізнавання інтервалів і акордів, а також спеціалізований розділ для тренування визначення акордів на слух, що безпосередньо пов'язано з формуванням гармонічного слуху.

Не менш ефективним ресурсом є сайт **Musicca** <https://www.musicca.com/uk/vpravi>, який пропонує інтерактивні вправи з інтервалів, акордів, ритму та інших елементів музичної грамоти. Завдання подаються у зручному, наочному форматі та можуть бути адаптовані до рівня підготовки здобувачів освіти. Регулярна робота з такими вправами сприяє автоматизації слухових навичок і підвищує впевненість студентів під час виконання музичних диктантів.

Загалом інтерактивні онлайн-платформи розширюють дидактичний інструментарій викладача сольфеджіо, забезпечують варіативність форм роботи та сприяють активному залученню здобувачів освіти до процесу навчання. У поєднанні з традиційними методами вони створюють цілісну систему підготовки до музичного диктанту, орієнтовану на розвиток слухових, аналітичних і практичних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

А. Література з музичної грамоти, сольфеджіо, диктантів:

1. Горобець Л. Збірка практичних вправ з сольфеджіо. Слуховий тренажер. Вип. 1: Диктанти До-мажор. Хмельницький, 2023. 21 с.
2. Гусева А. І., Савченко О. П. Музично-теоретичні дисципліни: нотна грамота, сольфеджіо, музична література: навч.-метод. посібник. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2021. 212 с.
3. Раковська О. Музичний диктант: навчальний посібник для студентів мистецьких закладів освіти. Київ : НМАУ, 2018. 104 с.
4. Савицька С. Сольфеджіо. Диктанти для учнів 2–4 класів ДМШ. Київ : Музична Україна, 2006. 64 с.
5. Сторожук О. Музичний диктант як основний засіб розвитку музичного слуху: методична робота. Кам'янець-Подільський, 2019. 20 с.
6. Чамахуд Д., Белова З., Грек О. Навчальний посібник з музичної грамоти і сольфеджіо для учнів 2 класу мистецьких шкіл. Луцьк. 2021. 150 с.

Б. Нотні збірники:

1. Збірники музичних диктантів для 1–7 класів ДМШ (українські видання: Левків, Савицька, Раковська).
2. Двоголосні, триголосні сольфеджіо для розвитку слуху (видання НМАУ, ЛНМА, Мелосвіт).
3. Збірники ритмічних вправ та диктантів для занять з музичного слуху.
4. Збірники вокально-хорових творів для слухового аналізу (адаптовані для диктантів).

Допоміжна

1. Житарюк С. В. *Психологія музичного слуху: навчальний посібник*. Київ : НМАУ, 2009. 132 с.
2. Костюк Л. *Розвиток музичного слуху: теорія і практика*. Львів : Сполом, 2010. 128 с.
3. Мартинюк О. *Слуховий контроль у сольфеджіо: методичні рекомендації*. Львів : ЛНМА ім. М. Лисенка, 2011. 96 с.
4. Чамахуд Д. В. Жанрово-композиційні особливості великоднього канту «Христос воскрес» Якова Яциневича. *Євроінтеграційні процеси в Україні: історичні, культурні, політико-правові та психологічні аспекти* : зб. мат-в Міжнар. наук.-практ. конф., Таврійський націон. універс. ім. В. І. Вернадського, 12–13 квітня 2023 р. Львів–Торунь : Ліха-Прес, 2023. С. 79–83.
5. Чамахуд Д. В. Жанрово-композиційні та музичні особливості «Херувимської пісні» d-moll Якова Яциневича. *Музикознавчий універсум молодих «Україна і світ: вектори музичної комунікації»* : зб. мат-в Міжнар. наук. форуму, Львівська націон. муз. акад. ім. М. В. Лисенка, 1 березня 2023 р. Львів, 2023. С. 88–91.
6. Чамахуд Д. В. Історія створення та особливості музичної будови духовного канта «Святому Юрію» Якова Яциневича (за архівними матеріалами). *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошук молодих вчених* : зб. мат-в VII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, Міжнар. гуманіт. універс. Південний регіон. центр Націон. акад. правових наук України, 18 листопада 2022 р. Львів–Торунь : Ліха-Прес, 2022. С. 353–357.

Інформаційні ресурси

1. Вікі-підручник «Музична теорія»
https://uk.wikibooks.org/wiki/Музична_теорія
2. Диктанти-пазли
<https://youtu.be/7Qs-oenaJSQ?si=WXu0zX3Uy5gcIn2L>
3. Електронна бібліотека НМАУ <http://elib.nmaumusic.com.ua>
4. Musictheory.net <https://www.musictheory.net/>
5. Музичні диктанти <https://vseosvita.ua/test/go-settings?code=txy652>
6. Національний репозитарій академічних текстів <https://nrat.ukrintei.ua>
7. Робота з акордами та інтервалами <https://www.musicca.com/uk/vpravi>
8. Тренування інтервалів <https://www.musictheory.net/exercises/ear-chord>
9. Google Scholar (наукові статті з питань музичного слуху та диктанту)
<https://scholar.google.com>